

Slučaj Soering protiv Ujedinjenog Kraljevstva

(Predstavka broj 14038/88)

Kratak opis činjeničnog stanja

Podnosilac predstavke je gospodin Jens Soering, nemački državljanin rođen 1. avgusta 1966. godine. Sa 11 godina odselio se u Sjedinjene Američke Države (SAD) zajedno sa svojim roditeljima. U momentu podnošenja predstavke nalazio se u ekstradicionom pritvoru u Ujedinjenom Kraljevstvu (UK). Izvršenje odluke za izručenje SAD, gde bi mu se sudilo za najteži oblik ubistva za koje je pored doživotne kazne zatvora predviđena i smrtna kazna, odloženo je privremenim merama određenim od strane Evropske komisije za ljudska prava (Komisija), pa potom i Evropskog suda za ljudska prava (Sud). Predstavka je podneta 8. jula 1988. godine.

U martu 1985. godine Jens Soering, po navodima veštaka, na nagovor svoje devojke Elizabet Hejsom, na svirep način, višestrukim ubodima po vratu i ostalim delovima tela ubio je Elizabetine roditelje. Nemili događaj desio se u okrugu Bedford u Virdžiniji. Nakon toga, mladi par (Jens Soering tada je imao 18 godina, Elizabeta Hejsom 20) prebegao je u UK, gde su prilikom hapšenja za druge protivpravne radnje priznali ubistvo bračnog para Hejsom. Elizabet Hejsom izručena je SAD u maju 1987, s obzirom da joj po američkim zakonima (konkretnije zakonima države Virdžinije) nije pretila smrtna kazna (okvalifikovana je kao podstrekač - Soering je bio neposredni izvršilac). Problem je nastao onog momenta kada se postavilo pitanje tretmana na koji će Jens Soering naići po izručenju u SAD, i podvrgavanju njenim zakonima. Sva obeležja izvršenog dela ukazivala su da je u pitanju "kapitalno ubistvo" za koje se može izreći smrtna kazna. UK, kao potpisnica Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Konvencija), ali i međunarodnog Ugovora o ekstradiciji, nije mogla bez odgovarajućih garancija izvršnih vlasti SAD (kako na nivou Federacije, tako i na nivou federalne jedinice – Virdžinije, koja uživa autonomiju u pogledu sudskih vlasti) da izruči podnosioca predstavke. Garancije se odnose na uzdržavanje od izricanja smrtno kazne, tj. ako bi i došlo do izricanja, kazna ne bi trebala da se izvrši.

Postupak izručenja pred organima Ujedinjenog Kraljevstva

U avgustu 1986. godine, pozivajući se na Ugovor o ekstradiciji, SAD su podnele zahtev za izručenje gospodina Soeringa, koji je po nalogu Ministarstva unutrašnjih poslova uhapšen nakon odsluženja zatvorske kazne za krivično delo falsifikovanja čekova.

U oktobru iste godine, predstavnici ambasade UK tražili su uverenje od vlasti SAD da, s obzirom da je smrtna kazna ukinuta u UK, ista neće biti izrečena podnosiocu predstavke, tj. ako bude izrečena da ne bude izvršena. Takođe, svesno da bi se takve garancije kosile sa Ustavom SAD, Ujedinjeno Kraljevstvo zatražilo je da vlasti SAD izvrše određeni pritisak (da upute preporuku) na nadležne organe (pravosudne organe države Virdžinije) da ne izreknu smrtnu kaznu, tj. da ako je izreknu da je ne izvrše.

“Već iz ovog obraćanja diplomatskog predstavništva UK moglo se naslutiti da je Vlada UK spremna da snosi rizik da podnosilac predstavke bude osuđen na smrtnu kaznu, kao i da ista bude izvršena, s obzirom da preporuke Federacije u ovakvim slučajevima nemaju obavezujući karakter za federalnu jedinicu (državu Virdžiniju)”.

U decembru 1986. godine, nemački javni tužilac iz Bona saslušao je gospodina Soeringa, da bi već u februaru naredne godine sud u Bonu podigao optužnicu za ubistvo bračnog para Hejsom. Pozivajući se na Ugovor o ekstardiciji potpisan između UK i Nemačke 1872. godine, Nemačka Vlada podnela je zahtev za izručenje Jensa Soeringa. UK, ne negirajući nadležnost nemačkih vlasti, odbija da izruči podnosioca predstavke Nemačkoj obrazlažući takvu odluku okolnostima u kojima je Bonski tužilac dobio priznanje (Jens Soering nije upozoren na posledice davanja takve izjave). Povodom zahteva za izručenje oglasile su se i vlasti SAD (državni tužilac Džejms Apdajk-Virdžinija), tvrdeći da se postupak protiv podnosioca predstavke ne može zasnivati samo na priznanjima, kao i da bi prisustvo svedoka iz SAD bilo nemoguće. U skladu sa tim, vlasti SAD uputile su diplomatsko pismo UK tražeći prednost u odnosu na Nemačku. U maju iste godine, UK je obavestilo Nemačku da su SAD prve podnele zahtev za izručenje navodeći dokaze koji prima facie ukazuju na nadležnost u postupanju u datoj stvari, i da će sudovi UK postupak izručenja nastaviti prema SAD, vodeći računa o dobijanju zadovoljavajućih garancija u pogledu izricanja i izvršenja smrtno kazne.

Tokom 1987. godine, gospodin Apdajk je kroz diplomatsko pismo potpisao obećanje da će u ime UK predložiti sudskim vlastima da ne izreknu smrtnu kaznu, tj. da u slučaju izricanja ne izvrše smrtnu kaznu nad Jensom Soeringom. U istom pismu nalazile su se i garancije Federalnih vlasti da će nadležni organi države Virdžinije na adekvatan nači predstaviti stavove i težnje UK u datom slučaju sudskim organima. Ipak, tokom razmene diplomatskih pisama i obećanja, vlasti Virdžinije obavestile su UK da gospodin Apdajk neće ići dalje od datih obećanja, koja se suštinski svode na prenošenje želja UK, i da će u skladu sa dokazima i zakonima države Virdžinije tražiti smrtnu kaznu.

“Iz ovoga se jasno vidi da su garancije plod diplomatske kurtoazije, kao i da istinskih, pravnoobavezujućih garancija nije bilo”.

Pošto je odlučeno da SAD imaju prednost u odnosu na izručenje podnosioca predstavke, pred prvostepenim sudom je otpočeo postupak ekstradicije, gde su predstavnici SAD izneli dokaze o svojoj nadležnosti u datoj stvari. U ime gospodina Soeringa izneti su nalazi veštaka psihijatra. Psihijatrijski nalazi u korist Soeringa govorili su o njegovoj nezrelosti i jakom uticaju njegove devojke koji je rezultirao nemilim događajem, i koji se prema tvrdnji veštaka psihijatra desio u

režiji devojke ubijenih roditelja. Uticaj koji je ona imala na Soeringa je uticaj koji je u tom trenutku Soeringa cinio nepodobnim da shvati značaj svojih dela, i da predvidi posledice istih – bio je u stanju neuračunljivosti. Pošto je sud doneo odluku o izručenju, podnosioc predstavke obratio se drugostepenoj sudskoj instanci tvrdeći da garancije SAD nisu zadovoljavauće, i da su u suprotnosti sa članom IV Ugovora o izručenju između SAD i UK. Pošto ni žalbeni postupak nije okončan povoljno po podnosioca, i pošto je odbijena i žalba upućena najvišem sudu zemlje – Domu lordova, gospodin Soering je podneo molbu državnom sekretaru UK da iskoristi svoje diskreciono pravo, i da odbije da potpiše odluku o izručenju. Pošto je molba odbijena, 3. avgusta 1988. godine državni sekretar UK potpisao je nalog za izručenje. Nalog nije izvršen usled privremenih mera Komisije i Evropskog suda, a Soering je prebačen u zatvorsku bolnicu zbog rizika od samoubistva koji je nastao kao posledica straha od izručenja SAD i tretmana na koji bi naišao u kaznenom sistemu SAD. 20. marta 1989. podnosilac je izjavio da se ne bi protivio izručenju Nemačkoj, i da u slučaju takve odluke ne bi koristio nikakva pravna ni faktička sredstva da to spreči.

Relevantno pravo UK

Smrtna kazna

U UK smrtna kazna ukinuta je Zakonom o aboliciji smrtne kazne iz 1965. godine. Takođe, u zakonu u kome se reguliše krivično delo ubistva, predviđeno je da lice koje je neuračunljivo ne može biti optuženo za ubistvo. Takođe, krivično gonjenje stranaca koji su počinili krivično delo u inostranstvu u najvećem broju slučajeva izostaje (gospodin Soering je nemački državljanin).

Postupak ekstradicije

Uređen je propisima o ekstarticiji, ali i međunarodnim sporazumima o ekstradiciji koje je UK potpisalo sa SAD (1972) i Nemačkom (1872).

Ugovor o izručenju između SAD i UK predviđa u članu IV da ako postoji mogućnost smrtne kazne, strana koja izručuje može to da odbije (razlog je što njen zakon ne poznaje smrtnu kaznu za određenu vrsta dela - ubistvo u datom slučaju), ili može da izruči lice uz dobijene garancije da smrtna kazna neće biti izrečena, tj. ako bude izrečena, da neće biti izvršena.

1. FAZA - EKSTRADICIONO SASLUŠANJE u okviru tkzv. COMMITAL PROCEDURE

Pošto primi zahtev za izručenje, državni skretar dužan je da naloži sudskim vlastima da izdaju nalog za hapšenje u zahtevu označenog lica. Potom se pred prvostepenom sudskom instancom, pred kojom će se optuženi saslušati utvrđuje da li je delo koje je počinjeno u inostranstvu kažnjivo i po UK zakonima, kao i da li bi prima facie, na osnovu predloženih dokaza, “pravilno usmerena porota” proglasila optuženog krivim. Pošto prvostepena instancaca donese odluku o postojanju takvih dokaza, tj. odluku kojom pronalazi da ima mesta vođenju krivičnog postupka

prema optuženom, stvara se podloga za izručenje. Na takvu odluku optuženi ima mogućnost da se žali drugostepenoj instanci

2. FAZA – HABEAS CORPUS ŽALBA NA ODLUKU U COMMITAL PROCEDURE

Habeas corpus žalba, je pravni lek kojim optuženi u tkzv. Habeas corpus postupku pokušava da ospori odluku donetu u preliminarnom postupku (commital procedure), navodeći činjenice koje ukazuju na nenadležnost sudskih vlasti u datom postupku, ili neosnovanost pritvora (u ovom slučaju ekstradicionog pritvora), ili da je zločin koji je počinio političkog karaktera zbog koga bi odluka o izručenju trebala da bude ukinuta i slično. Popisi o izručenju nalažu da ukoliko nakon okončanja habeas corpus postupka optuženi ne bude izručen u roku od 2 meseca, sud mora doneti odluku o njegovom oslobađanju iz pritvora. Ukoliko i u ovom postupku dođe do potvrđivanja odluke sledeće pravno sredstvo jeste obraćanje državnom sekretaru.

3.FAZA – DRŽAVNI SEKRETAR

Pošto je iscrpeo sve pravne lekove, i nakon habeas corpus postupka, optuženi može podneti molbu državnom sekretaru koji je ovlašćen za potpisivanje naloga za izručenje, da iskoristi svoje diskreciono pravo i da nalog ne potpiše.

4. FAZA – MOGUĆNOST SUDSKOG POBIJANJA ODLUKE DRŽAVNOG SEKRETARA

Suske vlasti imaju pravo da preispitaju odluku o potpisivanju naloga za izručenje od strane državnog sekretara, bez obzira da li je pozitivna ili negativna. Ona će se ispitati ukoliko postoji sumnja da je odluka nezakonita, *neracionalna* ili je doneta uz nepoštoanje proceduralnih pravila. Princip racionalnosti utvđen je u slučaju Associated Provincial Picture Houses Ltd v. Wednesbury Corporation [1948], kao "Wednesbury principles" of reasonableness. Jedan od slučajeva iz engleske pravne prakse izneo je princip da ce sud preispitujuci odluku državnog sekretara biti posebno obazriv u onim situacijama u kojima je život podnosioca doveden u opasnot.

4 faza nije od značaja za detaljnije objašnjavanje s obzirom da je državni sekretar potpisao nalog za izručenje, a da sudske vlasti nisu našle za potrebno da ispituju odluku u skladu sa principom racionalnosti

Relevantno pravo SAD – VIRĐŽINIJA

Smrtna kazna vraćena je u kazneni sistem Virđžinije 1977. godine, i do slučaja Soering izvršena je 7 puta. Izvršava se puštanjem struje kroz telo. Vrhovni sud Virđžinije zauzeo je stanovište da takav način izvršenja smrtne kazne nije nepotrebno nanošenje bola, kao i da čekanje na izvršenje smrtne kazne nije kvalifikovano kao mučenje (emotivna patnja).

Ovakav stav Vrhovnog suda Virdžinije je važan, zato što jasno pokazuje koliko se razlikuje od stava Evropskog suda, i uopšte faktičkog i u većini slučajeva zemalja članica Saveta Evrope pravnog stanovišta.

Zakon Virdžinije iz 1950. godine predviđa tri oblika ubistva:

1. Kapitalno ubistvo - predviđena doživotna kazna zatvora ili smrtna kazna. Javni tužilac ex officio goni učinioce tog dela.
2. Ubistvo prvog stepena – kazna zatvora
3. Ubistvo drugog stepena – kazna zatvora

U najvećem broju slučajeva u kojima se može izreći smrtna kazna odlučuje porota.

PROCEDURA DONOŠENJA ODLUKE

U postupcima gde je okrivljeni optužen za kapitalno ubistvo, prvo porota donosi odluku o krivici. Tek nakon te odluke, porota (ista koja je donela odluku o krivici, ili druga porota) ili sudija pojedinac donosi odluku o kazni. Kroz ceo postupak sve činjenice koje se uzimaju kao olakšavajuće se detaljno razmatraju bez ograničenja, dok se u pogledu otežavajućih okolnosti odedena ograničenja ipak postavljaju.

Da bi se stekli uslovi za izricanje smrtne kazne, neophodno je da tužilac dokaže postojanje barem jedne od dve otežavajuće okolnosti – 1) osnovanu opasnost da postoji mogućnost da okrivljeni i u budućnosti poćini dela takve vrste i opasnosti kao što je kapitalno ubistvo i 2) naroćito svirep i podmukao naćin na koji je ubistvo poćinjeno.

OLAKŠAVAJUĆE OKOLNOSTI

Bez obzira da li o smrtnoj kazni odlučuje porota ili sudija pojedinac, u obavezi su da detaljno prouće sve okolnosti slućaja, posebno one koje su olakšavajućeg karaktera, i da tek onda donesu odluku o kazni – doživotnom zatvoru ili smrtnoj kazni. Ćak i kada su ispunjeni uslovi za izricanje smrtne kazne, *porota nije u obavezi da isto ućini*. Olakšavajuće okolnosti koje su predvićene zakonom Virdžinije su sledeće: okrivljeni nije vršio krivićna dela u prošlosti (ranija neosućivanost); krivićno delo je izvršeno dok je optućeni bio u stanju izrazite mentalne ili emocionalne poremećenosti; u vreme izvršjenja krivićnog dela mogućnost optućenog da shvati znaćaj posledica svog ponaćanja ili da uskladi svoje ponaćanje sa zahtevima zakona je bila znatno smanjena; da je ųrtva na neki naćin izazvala reakciju okrivljenog iz koje je usledilo ubistvo; i godine poćinioca.

Smanjena uraćunljivost se ne uzima kao razlog za ne izricanje smrtne kazne. Sa druge strane, neuraćunljivost u vreme izvršjenja krivićnog dela, kao i stanje mentalne bolesti jesu razlozi koje

odbrana može izneti kao olakšavajuću okolnost, i koji bi u slučaju izručenja gospodina Soeringa bili od značaja, iako to ne znači da smrtna kazna neće biti izrečena.

Optuženi za kapitalno ubistvo koji su lošeg imovnog stanja imaju pravo da im se besplatno dodeli veštak-ekspert psihijatar za pripremu odbrane i iznošenje činjenica koje se odnose na njihovo mentalno stanje, i koje bi trebale da se uzmu kao olakšavajuće.

Bez obzira na postojanje jedne ili više olakšavajućih okolnosti (u slučaju Jensa Soeringa postojale su 4 od 5), porota, ni sud nisu u obavezi da zaobiđu izricanje smrtne kazne.

ŽALBENI POSTUPAK U SLUČAJEVIMA SMRTNE KAZNE

Jedna od osnovnih karakteristika postupka osporavanja odluke kojom je izrečena smrtna kazna jeste njegovo dugo trajanje. U proseku, zbog mehanizama koje predviđa pravo SAD i kojima se može osporavati odluka o smrtnoj kazni, čeka se između 6 i 8 godina na izvršenje smrtne kazne.

Pošto nadležan sud osudi nekoga na smrtnu kaznu, Vrhovni sud Virdžinije dužan je da ex officio preispita tu odluku kako bi utvrdio da je izrečena kazna adekvatna za počinjeno delo. Ukoliko Vrhovni sud Virdžinije potvrdi tu odluku, osuđeni ima pravo da pokrene postupak preispitivanja presude pred Vrhovnim sudom SAD.

Ukoliko i Vrhovni sud SAD potvrdi odluku, osuđenom ostaju na raspolaganju još dva žalbena postupka uz pomoć habeas corpus žalbe. Prvi se odvija pred sudovima Virdžinije, drugi pred federalnim okružnim sudovima, i svaki od tih postupka može ponovo doći do Vrhovnog suda SAD. To znači da jedna ista presuda kroz različite oblike žalbi može čak tri puta biti razmatrana od strane Vrhovnog suda SAD.

Bitno je pomenuti da se u žalbenim postupcima raspravljaju samo činjenice koje su utvrđene u prvobitnom postupku nakon koga je izrečena smrtna kazna. Nove činjenice dozvoljeno je iznositi samo ukoliko bi njihovo ignorisanje značilo tešku povredu principa pravde.

Guverner Virdžinije ima pravo pomilovanja lica osuđenog na smrtnu kaznu. Međutim, takav slučaj nije bio zabeležen u dotadašnjoj praksi, tj. od ponovnog uvođenja smrtne kazne 1977. godine.

Trajanje žalbenog postupka, u slučaju da osuđenik na smrtnu kaznu odluči da koristi sve pravne lekove proteže se i na period do 8 godina. Upravo će ta činjenica biti jedna od ključnih za razmatranje povrede Evropske konvencije.

PRAVNA POMOĆ

Osuđeni na smrtnu kaznu, tokom bilo kog od žalbenih postupaka polažu pravo na besplatnu pravnu pomoć, na pristup pravničkoj literaturi i slično. To nije obavezno, ali do sada nije zabeležen nijedan slučaj gde je lice osuđeno na smrtnu kaznu samo išlo kroz žalbene postupke.

ZATVOR MEKLENBURG

Zatvor u kome je smešten najveći broj osuđenika na smrt. Režim života u zatvoru je rigorozan. Osuđenici su smešteni u ćelije veličine oko 6 kvadratnih metara, sa mogućnošću jednoglasnog boravka u zajedničkim prostorijama, posetama lekaru ali i posebnim tretmanima koje dobijaju osuđenici na smrt (u vidu psihološke podrške), pravnoj biblioteci, i vrlo ograničenim vremenom koje mogu provesti napolju na otvorenom (7 sati nedeljno leti, i oko 6 sati nedeljno zimi, možda čak i kraće, u zavisnosti od vremenskih uslova). Prilikom premeštanja osuđenika na ruke im se stavljaju lisece povezane sa pojasom oko struka. Prostorija za zajednički boravak je mesto gde osuđenici provode sat vremena dnevno. U slučaju obračuna među osuđenicima reakcija pripadnika službe obezbeđenja nije momentalna, već se čeka znak glavnog komandira, koji procenjuje kada je najbezbednije da se interveniše.

Posledice boravka u ovakvom režimu, pogotovo u iščekivanju smrtne kazne su ekstremno stres, psihička patnja, homoseksualno zlostavljanje od strane ostalih osuđenika i slično. Ove navode je vlada UK pokušala da opovrgne kroz potpisane zakletve zvaničnika iz Virdžinije.

Subota i nedelja su dani za posete bez kontakta, kao i praznici od 8:30 do 3:30. Advokati mogu kada hoće da obilaze svoje klijente. Osuđeni koji se dobro vladaju mogu dva puta nedeljno da imaju posete sa direktnim kontaktom sa najbližim članovima porodice. Pošta je svakodnevna.

Jedna nedelja u mesecu rezervisana je za detaljne pretrase koji se popularno nazivaju "lockdown", kada se sve aktivnosti svode na minimum, i kada osuđenici najviše vremena provode zaključani u svojim ćelijama. Lockdown je moguć i u vanrednim okolnostima koje ukazuju da se sprema bekstvo, pobuna i slično.

15 dana pred izvršenje smrtno kazne, osuđenik se smešta u takozvanu *kuću smrti*, gde nema svetla i gde je pod nadzorom 24 h. Soba za pogubljenje nalazi se odmah pored.

Surov tretman osuđenika na smrt u zatvoru Meklenburg žestoko odskakće od dostignutog nivoa humanizacije prava u zemljama članicama Saveta Evrope.

Relevantno pravo Nemačke

Nemački Krivični zakonik previđa da se lice koje je Nemački državljanin može podvrgnuti kažnjavanju u drugoj zemlji, ako je to zakonom te zemlje predviđeno. Međutim smrtna kazna je Ustavom zabranjena, te je najteža kazna koja je predviđena za krivično delo ubistva doživotni zatvor.

Mlađi maloletnik je posebna kategorija u Nemačkom krivičnom pravu, koji potpada pod drugačiji režim, i njemu se može izreći kazna zatvora u trajanju od 6 meseci do 10 godina. Naravno, ako se ustanovi da je lice koje se smatra mlađim maloletnikom (ima između 18 i 21 godinu), doseglo potreban stepen razvoja, biće podvrgnut opštem režimu, gde je doživotni zatvor moguć, ali postoji i diskreciono pravo sudije da ga kazni zatvorom od 10 do 15 godina zatvora.

Umanjena uračunljivost, podobna da pomuti normalno rasuđivanje i shvatanje značaja dela u momentu izvršenja, za razliku od prava SAD, u Nemačkom krivičnom pravu predstavlja olakšavajuću okolnost koja podrazumeva kaznu od minimum 3 godine zatvora. Ipak, ni u ovom slučaju nije isključena mogućnost doživotne kazne zatvora, a redovno se izriče i mera obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi.

Nemačka takođe ne izručuje lica u zemlje u kojima postoji opasnost od izricanja i izvršavanja smrtne kazne, a to govori i ugovor potpisan sa SAD. Mora postojati obećanje da smrtna kazna neće biti izrečena, a da i ako bude izrečena, neće biti izvršena.

POSTUPAK PRED KOMISJOM

Osmog jula 1988. godine gospodin Soering je podneo predstavku Komisiji. U svom izveštaju usvojenom 19. januara 1989. godine Komisija je usvojila mišljenje da je došlo do povrede člana 13 (sedam glasova prema četiri), ali da nije došlo do povrede člana 3. (6 glasova prema 4) niti člana 6. (jednoglasno).

UK pred Evropskim sudom tvrdi da ne postoji povreda navedenih članova.

Navodna povreda člana 3

Primena člana 3. u slučajevima ekstradicije i deportacije je moguća u slučajevima gde bi izručeno ili deportovano lice bilo podvrgnuto postupanju koje se kosi sa članom 3. Isto stanovište prihvata i Nemačka sudska praksa. Na ovakvo tumačenje člana 3. pozvao se i podnosilac predstavke ističući da stavljanje lica u nadležnost države koja nije potpisnica Evropske Konvencije, i koja samim tim nije obavezna da deluje u skladu sa Konvencijom, mora biti praćeno adekvatnim garancijama da neće biti postupanja suprotnog članu 3.

Navodna povreda člana 3. u datom slučaju proističe iz tkzv. "fenomena čekanja na izvršenje smrtne kazne" koji se ogleda u iščekivanju osuđenika da ista bude izvršena.

Nakon izjašnjenja predstavnika UK i određivanja polaznih tački za procenu date situacije Evropskog suda, isti je pristupio primeni člana 3. na opisani slučaj.

I

Prvo pitanje koje je trebalo da se pretrese jeste, da li bi u slučaju izručenja (za koje je postupak okončan s obzirom da je državni sekretar UK već potpisao nalog za izručenje), gospodin Soering bio osuđen na smrt. Tek pošto se utvrdi to pitanje, utvrdiće se da li je splet okolnosti koji se naziva “fenomen čekanja na izvršenje smrtne kazne” suprotan članu 3.

Činjenice koje je sud uzeo u obzir

1. Stanovište UK je da u datom slučaju nema mesta povredi člana 3. zbog sledećih okolnosti

- Optuženi u priznanju Bonskom tužiocu istakao je da nije imao nameru da ubije bračni par Hejsom.
- Nalazi veštaka psihijatra koji ukazuju na neuračunljivost gospodina Soeringa u momentu izvršenja ubistva.
- Ne može se sa sigurnošću tvrditi da će optuženi biti osuđen na smrtnu kaznu, s obzirom na bogat izbor žalbenih instrumenata i okolnosti koje se prema zakonima Virdžinije uzimaju kao olakšavajuće (godine, čista kriminalna prošlost, stanje svesti u momentu izvršenja i slično)
- Garancije date od starne Izvršnih vlasti SAD i Virdžinije.

2. Podnosilac predstavke je istakao da je i sam državni sekretar UK u jednoj od svoji izjava rekao da postoji velika verovatnoća da će Soering biti osuđen zbog kapitalnog ubistva.

3. Iz navedenog slučaja jasno je da će tužilac države Virdžinije uspeti da dokaže jednu od 2 otežavajuće činjenice zbog koje bi podnosilac predstavke mogao da bude osuđen za kapitalno ubistvo pa samim tim i na kaznu doživotnog zatvora ili smrtnu kaznu – *svirepost ili opasnost od budućeg ponavljanja istog dela velikog rizika*. Takođe, utvrđeno je 4 od 5 olakšavajućih okolnosti - okrivljeni nije vršio krivična dela u prošlosti (ranija neosuđivanost); krivično delo je izvršeno dok je optuženi bio u stanju izrazite mentalne ili emocionalne poremećenosti; u vreme izvršenja krivičnog dela mogućnost optuženog da shvati značaj posledica svog ponašanja ili da uskladi svoje ponašanje sa zahtevima zakona je bila znatno smanjena; godine učinioca.

4. Sud je istakao da se u obzir mora uzeti i narav organa gonjenja.

Javni tužilac, gospodin Apdajk, dao je obećanje da ukoliko bi gospodin Soering bio osuđen za kapitalno ubistvo, preneo bi sudskim vlastima prilikom izricanja kazne pretenzije UK da smrtna kazna ne bude izrečena, tj. ako bude izrečena da ne bude izvršena. I sud, ali i sudija Lojd iz Odeljenskog suda (drugostepene instance u postupku izručenja – Divisional court) smatraju da takve vrste garancija nisu u skladu sa članom IV Sporazuma o izručenju SAD i UK koji

propisuje "zadovoljavajuća uverenja" date od strane SAD. Takođe, jasno je da se ne može tražiti više ni od tužioca, ali ni od sudskih vlasti koje se ne mogu unapred obavezati kakvu će odluku doneti. Isto važi i za guvernera Virdžinije, čija je politika da ne obećava kako će u budućnosti koristiti svoja izvršna ovlašćenja-pravo na pomilovanje.

5. Podnosilac predstavke je naveo da izjave u vezi sa željama strane vlade ne bi bile pravno prihvatljive prema Zakonu Virdžinije ili, ukoliko bi bile prihvatljive, ne bi imale uticaja na sudiju koji izriče kaznu. ***"Bez obzira na stanovište prava i prakse Virdžinije, i uprkos diplomatskom kontekstu u odnosima izrucenja između Ujedinjenog Kraljevstva i Sjedinjenih Država, objektivno se ne može reci da zauzimanje da se sudija, u fazi izricanja kazne, obavesti o željama Ujedinjenog Kraljevstva, otklanja rizik od izricanja smrtne kazne. U nezavisnom ostvarivanju svog diskrecionog prava, tužilac Virdžinije je sam odlucio da traži i ustraje u zahtevu za izricanje smrtne kazne, jer dokazi, po njegovom shvatanju, idu u prilog takvog postupanja. Ukoliko nacionalne vlasti zadužene za gonjenje datog krivice dela zauzmu takvo cvrsto stanovište, teško da Sud može smatrati da ne postoje bitni razlozi za verovanje da će se podnosilac predstavke suočiti sa stvarnom opasnošću da bude osuđen na smrt, te stoga bude izložen "fenomenu čekanja na izvršenje smrtne kazne."***

Na osnovu navedenog sud je utvrdio da postoji opravdana bojazan da će smrtna kazna biti izrečena, te pristupa dalje proceni da li "fenomen čekanja na izvršenje smrtne kazne" koji bi u tom slučaju nastupio predstavlja kršenje člana 3.

II

Kako je ustanovljeno u praksi Suda, zlostavljanje, uključujući i kažnjavanje, mora sadržati minimalan nivo oštine kako bi spadalo u okvir člana 3. Procena ovog minimuma je, po prirodi stvari, relativna; ona zavisi od svih okolnosti u predmetu, kao što su priroda i kontekst postupanja ili kažnjavanja, način i metod njegovog izvršavanja, njegovo trajanje, telesne ili mentalne posledice te, u nekim slučajevima, pol, starost i zdravstveno stanje žrtve.

U razmatranju, i iznošenju sudske prakse sud je istakao da se kao postupanje suprotno članu 3. smatra i kada se izvršenje izrečene kazne znatno odgodi, tako da osuđeni prolazi kroz mentalnu patnju očekujući nasilje koje će biti primijenjeno na njemu.

Treba napomenuti da je u momentu kada se ovaj slučaj vodio pred Evropskim sudom smrtna kazna još uvek bila moguća kao kazna zakonom propisana za određena krivična dela. Međutim, zemlje potpisnice koje su i dalje svojim zakonima predviđale smrtnu kaznu istu nisu izvršavali. Postojalo je jedno stanje, koje bi se moglo protumačiti tako da je smrtna kazna de facto ukinuta.

U skladu sa komentarom iznad, i Evropski sud je stao na stanovište da se Evropska konvencija mora tumačiti u skladu sa sadašnjim vremenom, i jednom veoma bitnom činjenicom koja se

odnosi na zemlje potpisnice koje su svojim zakonima još uvek predviđale smrtnu kaznu – *u tim zemljama se smrtna kazna izricala ali ne i izvršavala*. Sud je došao do zaključka da se član 3. ne može tumačiti kao generalna zabrana smrtne kazne, ali i da se duh vremena u kome se živi mora uzeti u obzir prilikom odmeravanja da li postoji povreda ili ne. To znači da okolnosti koje se odnose na smrtnu kaznu moraju biti pažljivo proučene. Način na koji se izriče ili izvršava smrtna kazna, lične okolnosti osuđenog lica, neproporcionalnost težini počinjenog krivičnog dela, uslovi pritvora do izvršenja i slično, samo su neki od primera koji se mogu okarakterisati kao postupanje ili kažnjavanje osuđenog lica koje predstavlja povredu člana 3.

-Konkretne okolnosti-

1. **Čekanje na izvršenje** - Komisija i UK su stali na stanovište da činjenica da čekanje na izvršenje kazne može da potraje i do 8 godina ne treba da se tumači kao nehuman tretman suprotan članu 3. Oni tvrde da takva mogućnost govori o širokom spektru mogućnosti osuđenog da kaznu pobije. On može da izabere da takva sredstva ne iskoristi, i koristeći ih sam doprinosi produženju tkzv. “fenomena čekanja izvršenja smrtne kazne”. Ex-officio postupak preispitivanja odluke od starne Vrhovnog suda Virdžinije ne traje duže od 6 meseci i dovoljan je da se spreči i ispravi arbitrarno delovanje nižestepenih sudova.

Međutim, koliko je god dobronameran i čak možda i koristan složeni postupak nakon izricanja kazne u Virdžiniji, posledica je da osuđeno lice mora izdržati mnogo godina čekajući izvršenje smrtne kazne, kroz patnju i pritisak izazvan senkom smrtne kazne.

2. **Uslovi u zatvoru Mekelenburg** - UK je pokušalo storg i diskutabilan režim prema osuđenicima na smrtnu kaznu da opravda kroz neophodno podizanje nivoa bezbednosti zbog činjenice da su u tom zatvoru smešteni počiniooci najtežih krivičnih dela. Ne negirajući potrebu za visokim nivoom bezbednosti, Sud se ipak ne slaže da takav tretman treba da traje i po 8 godina.

3. **Godine podnosioca predstavke** - godine podnosioca predstavke u vreme izvršenja krivičnog dela i njegovo tadašnje mentalno stanje opisano u psihijatrijskim nalazima.

4. **Mogućnost izručenja podnosioca u Nemačku** - Komisija i UK tvrde da izručenje Nemačkoj znači postavljanje dvostrukih standarda ukoliko se ovakvi slučajevi u buduće ponove (da je državljanin jedne države izvršio krivično delo u drugoj, a uhapšen je u trećoj koja sada mora da bira gde da ga izruči). To znači da ako se u budućnosti pojavi neko ko nema alternativu kao gospodin Soering (da bude izručen i u državu u kojoj nema smrtne kazne), biće nepravedno izručiti ga zemlji u kojoj smrtna kazna postoji. Sa druge strane sud smatra da je činjenica da postoji mogućnost izručenja podnosioca u Nemačku povoljna okolnost. Na taj način izbegava se Soeringovo izbegavanje odgovornosti za delo koje je počinio, ali se i otvara mogućnost da njegova kazna bude u skladu sa Konvencijom i članom 3. koje je UK ratifikovala.

ZAKLJUČAK

Za svakog zatvorenika koji je osuđen na smrt neizbežan je izvestan element vremenskog odlaganja između izricanja i izvršenja kazne, te proživljavanje ozbiljnog stresa u uslovima neophodnim za strogi zatvor. Demokratski karakter pravnog sistema Virdžinije uopšte i pozitivna obeležja suđenja u Virdžiniji, izricanja kazne i postupka po žalbi su nesumnjiva. Sud se slaže sa Komisijom da mehanizam pravde kojem bi podnosilac predstavke bio podvrgnut u Sjedinjenim Državama nije ni arbitraran niti nerazuman, nego čak poštuje vladavinu prava i obezbeđuje značajne procesne zaštite optuženom u suđenju za ubistvo. Osuđenima koji čekaju izvršenje dostupne su mogućnosti pomoći, prije svega kroz obezbeđenje psiholoških i psihijatrijskih usluga.

Međutim, po stanovištu Suda, imajući u vidu veoma dug vremenski period koji se provede u takvim ekstremnim uslovima čekajući izvršenje smrtne kazne, sa stalno prisutnom i sve većom patnjom čekanja izvršenja smrtne kazne, te lične okolnosti podnosioca predstavke, pogotovo njegovu starost i mentalno stanje u vreme izvršenja krivičnog dela, izručenje podnosioca predstavke u Sjedinjene Države bi ga izložilo stvarnoj opasnosti od postupanja koje bi prekoračilo prag postavljen u članu 3. Dalje bitno razmatranje jeste da se u ovom slučaju legitimna svrha izručenja može postići drugim sredstvima koja ne bi podrazumevala patnju tako teškog intenziteta i trajanja.

Prema tome, odluka Državnog sekretara da se podnosilac predstavke izruči Sjedinjenim Državama bi, ukoliko bude izvršena, dovela do povrede člana 3.

Izdvojeno mišljenje sudije De Mejera

Zanimljivo je i važno pomenuti i izdvojeno mišljenje sudije De Mejera koji smatra da pored povrede člana 3, ovaj slučaj ujedno predstavlja i povredu prava na živog garanovanog članom 2.

Sudija De Mejer smatra da se ceo ovaj slučaj trebao posmatrati sa stanovišta da bi se izručenjem pre svega povredile odredbe člana 2. Evropske konvencije, a ne člana 3. On smatra da se država koja izručuje određeno lice od izručenja mora uzdržati, ako bi postojala opasnost da to lice bude podvrgnuto postupanju koje nije predviđeno domaćim propisima te zemlje (u UK nema smrtne kazne). Takođe, pojedine odredbe člana 2. koje predviđaju mogućnost smrtne kazne sudija De Mejer je odbacio kao zastarele, tj. nedorasle duhu sadašnjeg vremena u kome je smrtna kazna de facto ukinuta. Te odredbe su odisale potrebama proisteklih iz Drugog svetskog rata i vremenima koja su neposredno posle njega usledila. Te okolnosti su se promenile kaže sudija De Majer.

Nikola Kovačević

Beogradski centar za ljudska prava